

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7809123>

O'sarov Javohir Bahodir o'g'li
Toshkent moliya instituti, Moliya fakulteti,
MMT-85i guruh talabasi
Telefon: +99894 583 55 05
E-mail: javohirusarov55@gmail.com

Annotatsiya: *Abdulla Qahhor badiiy adabiyotimizning durdonalari hissoqlangan buyuk asarlari bilan barchamizning qalbimizdan chuqur joy olgan. Uning o'z ona tilini chuqur o'rganishi tufayli o'lmas asarlar muallifiga aylandi. Mazkur maqolada o' Abdulla Qahhorning so'z tanlash mahorati haqida so'z yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *Badiiy asar tili, Ona tilini, Abdulla Qahhor, o'zbek tili, badiiy til, emotsional-ekspressiv ifodalilik, morfologik, inson qalbi, Lingvopoetik, Sinonimlar, obrazlilik, emotsionallik.*

Аннотация: *Абдулла Каххор занимает глубокое место в сердцах всех нас своими великими произведениями, которые считаются шедеврами нашей художественной литературы. Благодаря глубокому изучению родного языка он стал автором бессмертных произведений. В этой статье рассказывается об умении Абдуллы Каххора подбирать слова.*

Ключевые слова: *Язык художественного произведения, Родной язык, Абдулла Каххор, узбекский язык, художественный язык, эмоционально-выразительная выразительность, морфология, человеческое сердце, лингвопоэтика, синонимы, образность, эмоциональность.*

Abstract: *Abdulla Qahhor has a deep place in the hearts of all of us with his great works, which are considered masterpieces of our fiction. Due to his deep study of his mother tongue, he became the author of immortal works. This article talks about Abdulla Qahhor's skill in choosing words.*

Key words: *Language of a work of art, Mother tongue, Abdulla Qahhor, Uzbek language, artistic language, emotional-expressive expressiveness, morphological, human heart, Lingvopoetics, Synonyms, imagery, emotionality.*

Har bir millatning milliy tili bo'lganidek o'zbek tili ham o'zbek millatini birlashtiruvchi, uning milliy ruhini ifodalovchi vosita hissoqlanadi. Chunki Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek: "Jamiki ezgu fazilatlar inson qalbiga, avvalo, ona allasi, ona tilining betakror jozibasini bilan singadi. Ona tili bu millatning ruhidir. Ona tilini yo'qotgan har qanday millat o'zligidan judo bo'lishi muqarrar".

O'zbekiston xalq yozuvchisi Abdulla Qahhor tavallud topgan kun (17 sentyabr) munosabati bilan Adiblar xiyobonida Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi, Havo hujumidan mudofaa qo'shinlari va Harbiy havo-kuchlari qo'mondonligi hamda Toshkent

harbiy prokuraturasi hamkorligida “Abdulla Qahhor – XX asr o'zbek adabiyotining zabardast adibi” mavzusida tadbir bo'lib o'tdi.

Muayyan biror til stilistikasining rivojlanishida milliy badiiy adabiyot tilining ahamiyati katta ekanligi badiiy asarlar tilini o'rganish va tahlil qilishning ham nazariy, ham amaliy masalalari tadqiqotchilarni o'ziga jalb qilib kelayotgani ma'lum. Badiiy asar tili haqida so'z borar ekan, dastavval, tilning bevosita bir-biriga aloqador uch tomonini qayd etish zarur bo'ladi: badiiy til, adabiy til, jonli so'zlashuv tili.

Bu tushunchalar bir-birini to'ldirib, ayni paytda bir-biridan ozuqa olib yashaydi. Nazariy manbalarda ularning quyidagi xususiyatlari qayd etiladi:

1) adabiy til grammatik me'yorlarga bo'ysundirilgan, qat'iy talaffuz normalariga ega bo'lgan, jonli xalq tilidagi har xilliklarni bir xillikka olib kelgan tildir;

2) jonli so'zlashuv tili yoki umumxalq tilida grammatika va orfoepiya qoidalariga doim ham amal qilinavermaydi, emotsional leksika va frazeologiya, sheva elementlari, kasb-hunar leksikasi, jargonlar va boshqalardan keng foydalaniladi;

3) badiiy til esa jonli so'zlashuv tiliga asoslangan, adabiy til bilan chambarchas bog'langan, hammaga tushunarli bo'lgan, «so'z ustalari tomonidan pardoqlangan, sayqal berilgan poetik tildir».

Ishning maqsadidan kelib chiqib, faqat badiiy til, ya'ni badiiy asar tili doirasida fikr yuritimiz. «Chunonchi, yozuvchi hayotiy voqea-hodisalarni tasvirlab, obraz yaratar ekan, u so'zlashuv tili boyliklaridan, jonli tildagi sheva va kasb-hunarga oid til birliklaridan ham, adabiy til normalaridan ham keng foydalanadi».

Demak, ijodkorning til birliklaridan o'ziga xos tarzda foydalanishi, morfologik shakllar va sintaktik qurilmalarni tanlashi va boshqa jihatlarida yozuvchining individual uslubi ham yuzaga chiqadi.

Badiiy asar tilining badiiy-estetik vazifalari tilshunoslikning nazariy tomonlari bilan bog'liq holda tadqiq qilinadi ekan, keyingi paytda iste'molga kirib kelgan lingvopoetika atamasini qo'llash o'rinli hisoblanadi. Chunki, «Lingvopoetik tahlil jarayoni faqat yozuvchining tili va uslubi haqida ma'lumot berish bilan chegaralanmaydi, balki asar yaratilgan davr tilining o'ziga xosligi, yozuvchining so'z boyligi, til vositalaridan foydalanish usullari, badiiy tasvir vositalarining til faktlari vositasida aks ettirilishi, umuman, tilni uning barcha sathlari yuzasidan tahlil qilishdan iborat bo'ladi».

Shuni ta'kidlab o'tish kerakki, yozuvchi asarlarining lingvistik xususiyatlarini o'rganishga doir keyingi paytdagi ishlarda asosan, leksik-semantik qatlam doirasida fikr yuritilgan. Bu jihatdan Abdulla Qahhor ijodi tilning barcha sathlari uchun boy material bera oladi deb o'ylaymiz.

Badiiy adabiyotning asosiy vositasi til bo'lganligi uchun ham badiiy asar tili, obrazli ifoda mahorati masalasi badiiy adabiyot bilan deyarli bir vaqtda vujudga keldi va rivojlandi.

Badiiy tilning belgilovchi xususiyatlari obrazlilik va emotsionallik hisoblanadi. Poetik obrazlar esa fikrni ixcham va lo'nda ifodalashga, yorqin va umumlashgan tasavvurlar yaratishga, ular orqali muayyan hodisa, fikr va his - tuyg'ularni eslab qolishga yordam beradi. Shu tariqa asar poetikasi vujudga keladi.

O'zbek adabiy tilining rivojlanishi, umummilliy adabiy til darajasiga ko'tarilishida badiiy adabiyotning o'rni beqiyosdir.

Bugungi kun adabiyotiga o'z hissasini qo'shayotgan ijodkorlar asarlarining tili va uslubini o'rganish muhim ahamiyatga egadir. Abdulla Qahhor shunday yozuvchilardan biridir. Uning asarlaridagi o'ziga xos uslubiy jihatlarini o'rganishga ahd qildik.

Badiiy nutq obrazli va emotsional-ekspressiv ifodalilikka ega ekan, bunda tilning kommunikativ funksiyasi bilan emotsional-ekspressivlik funksiyasi qo'shib ketadi. Shunday ekan, badiiy asarni idrok qilish til qurilishini anglash orqali amalga oshiriladi.

«Badiiy nutq stili avtorlarga asarning estetik ta'sirini kuchaytirish uchun tilning barcha leksik va grammatik vositalaridan ustalik bilan foydalanish, tanlash, shuningdek, yangidan-yangi ifoda vositalari yaratish imkonini beradi». Yozuvchilarning til vositalaridan foydalanishdagi individual ijodiy mahorati turlichadir. Badiiy asar tili va yozuvchi uslubini o'rganishda, ko'pincha, leksik, frazeologik vositalar, badiiy tasvir vositalari, ijodkorning okkazonal so'z va ibora yaratish mahorati kabi masalalar o'rganiladi-yu, ularning fonetik va grammatik xususiyatlari e'tibordan chetda qoldiriladi. Lekin Abdulla Qahhor asarlari tahliliga jiddiy yondashilsa, tilning barcha sathlari uchun ham boy poetik material bera olishi kuzatiladi.

Abdulla Qahhor asarlarida sinonim so'zlarning qo'llanishi.

Sinonimlar yunoncha synonymos – bir nomli ya'ni bir umumiy ma'noga ega bo'lgan, qo'shimcha ma'no o'ttenkasi, uslubiy bo'yog'i, qo'llanishdagi xususiyati va shu kabi belgilari bilan farqlanadigan so'zlar.

Misol: Behuda gap! Mana mening xotinim nima ekanini o'zim bilaman. Paranjisini tashlab ikki kun ko'chada yursin-chi! U odamning zardasi qaynab ketdi:

–Nega ko'chada yuradi? Ko'chada paranjilik yursa ham ayniydi-da! To'g'risini aytaymi? Paranjilik xotin harom ishga yaqinroq bo'ladi. Sabab deng! Agar siz yuziga kulib qaramasangiz, devorg'a shoti qo'yib ko'chaga mo'ralaydi: ko'ylaklik olib bermasangiz, tom orqasidan ko'ylaklik uzatadigan chiqib qoladi. Ochilgan xotin-chi, ko'ylak olib bermasangiz o'zi ishlab, o'zi oladi.

Paranji tashlatmoq, paranji-siz yurishga imkon yoki ruxsat bermoq.

Tuxum bosib, undan jo'ja chiqarmoq. Tovuq o'nta jo'ja ochibdi. Musicha bola ochibdi.

-Biz yorug' dunyoni ko'rish uchun tug'ilganmiz,

Turg'unoy!– dedi Maston. - Biz tovuk emasmizki, qanday tuxum bostirsa, shuni ochib chiqarsak.

Yigit hayron edi: Buning husnigina emas, hatto kiygan kiyimi ham mo'jiza-ku, nega mening otimni biladi, nega yani o'zini past olgan tovush bilan so'raydi?,,

Yigit afv so'radi:

Mening qulog'imga Saidiy bo'lib kiribdi,--dedi va cho'ntagiga solgan qog'ozlarini yana qo'liga oldi.

Abdulla Qahhor o'z asarlarida ko'chma ma'noli so'zlarni mohirlik bilan qo'llay olgan yozuvchilardan. Asarlarini tahlil qilib o'qish jarayonida bir necha o'rinlarda ko'chma ma'noli so'zlarni qo'llaganiga guvoh bo'ldik.

Misol:

- Men sizga biron narsa deya bmanmi? Tikib qo'yarman.

Har narsaga ro'zg'or achchiq bo'la bersa... qiyinroq bo'lar.- dedi To'rabjon yaktagim kiyayotib, -kambag'alchilik o'lsin. — Tanlangan asarlar

Bu achchiq leksemasining asil ma'nosi istemol qilinadigan sabzavotning tami. Bu yerda esa o'sha achchiq tamga o'xshatilgan.

Yo'l bo'yidagi ariqlar afti burishganicha muzlab qolgan, daraxtlar cho'ltoq supurgiga o'xshaydi.

Xulosa qilib aytganda, ulkan so'z san'atkori Abdulla Qahhorning adabiy merosi xalqimiz ma'naviy tafakkurini komillikka yetaklovchi cho'qqilardan biridir. U betakror ijodkor sifatida ham, ulug'vor fazilatlarga ega bo'lgan shaxs sifatida ham xalqimiz ma'naviy hayotida manguликka aylangan siymodir. Abdulla Qahhor xilma-xil janrdagi asarlari bilan yaqin o'mishining tarixi va o'z davrining to'laqonli manzarasini, zamondoshlarimizning yuksak fazilatlarini faqat o'zigagina xos bo'lgan siqiq va tabiiy hamda boy tafakkurga ega bo'lgan ijodiy uslubda tasvirlab adabiyotimizda maktab yaratdi, unga yangi nafas olib kirdi.

Har bir xalqning ma'naviy yuksalishida o'sha xalqning is'tedodli ijodkorlari yaratgan madaniy meros katta rol o'ynaydi. Aytish joizki ulkan so'z san'atkori Abdulla Qahhorning adabiy merosi xalqimiz ma'naviy tafakkurini komillikka yetaklovchi cho'qqilardan biridir. U betakror ijodkor sifatida ham, ulug'vor fazilatlarga ega bo'lgan shaxs sifatida ham xalqimiz ma'naviy hayotida manguликka aylangan siymodir. Abdulla Qahhor xilma-xil janrdagi asarlari bilan ona Yurtimizning yaqin o'mishining tarixi va o'z davrining to'laqonli manzarasini, zamondoshlarimizning yuksak fazilatlarini faqat o'zigagina xos bo'lgan siqiq va tabiiy hamda boy tafakkurga ega bo'lgan ijodiy uslubda tasvirlab adabiyotimizda maktab yaratdi, unga yangi nafas olib kirdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sh.M. Mirziyoyev Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. - T.: O'zbekiston, 2017.
2. Sh.M. Mirziyoyev. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda quramiz.- T.: O'zbekiston, 2017.
3. Sh.M. Mirziyoyev. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. - T.: O'zbekiston, 2017.
4. Sh.M. Mirziyoyev. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishim kerak.- T.: O'zbekiston, 2017.
5. Abdulla Qahhor, Tanlangan asarlar.- Toshkent G_ofur G_ulom 1987
6. Abdurahmonov G_., Mamajonov S. O_zbek tili va adabiyoti. -T.: O_zbekiston, 2003. - 351b.
7. Aliyev A.Yu. O_zbek adabiy tili tarixidan materiallar. -T.: O_zbekiston, 1996. - 118 b.
8. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. -T.: O_zbekiston, 2002. - 558 b.
9. <https://uzsmart.uz/library/view/1907.html>